

DOUĂ PORTRETE SEMNATE DE FRANZ ANTON BERGMAN EXISTENTE ÎN COLECȚIA DE ARTĂ A MUZEULUI DEVEAN

Doina Ionescu

În ultimele decenii ale sec. al XVIII-lea și primul sfert al sec. al XIX-lea, pictura din Transilvania se caracterizează printr-un interes crescut pentru portretistică. Interesul pentru acest gen artistic depășește cercurile clerului înalt și ale marii aristocrații, comandarii fiind tot mai frecvent nobilimea de la țară, nobilimea mică și mijlocie și chiar din rândurile burgheziei orășenești. În această perioadă continuă preocupările în domeniul picturii religioase, înregistrându-se un anume interes pentru teme laice, dar genul care răspunde cel mai deplin gândirii și sensibilității vremii, este portretul.

Cerințele tot mai numeroase în domeniul portretisticii sunt satisfăcute la început de pictorii străini mai ales de cei vienezi. Se acordă de asemenea comenzi unor pictori străini atrași în Transilvania de peisajele pitorești și de clientela tot mai numeroasă. Unii dintre ei poposesc mai multă vreme, sau chiar se stabilesc pe pământ românesc, alții rămân doar pentru scurtă vreme. O contribuție substanțială la consolidarea interesului comandarilor pentru portret o au o seamă de pictori ardeleni care se întorc acasă după studiile efectuate la academiile de artă europene, mai ales la cele de Viena, Dresda și Budapesta. Ei își vor stabili reședința în special într-un oraș mai mare, dar de multe ori își vor duce o existență de peregrini, umblând dintr-un oraș în altul. Mulți dintre pictori au rămas în anonim prin faptul că nu-și semnau lucrările, iar stilul lor nu este atât de individualizat încât să se poată face atribuire în absența semnăturilor. Unii în schimb și-au semnat lucrările, le-au datat și au scris pe fața sau verso-ul pânzelor chiar texte referitoare la cel portretizat, localitatea unde a fost realizată pictura.

Un număr însemnat de portrete din această perioadă sunt păstrate la secția de artă a muzeului devean. Semnate sau nu, realizate de pictori mai mulți sau mai puțin consacrați, aceste portrete reprezintă în bună parte pe membrii unor vechi familii nobiliare ardeleni, personalități cu importante calități individuale, cu merite deosebite în activitatea politică, socială și culturală în ținutul hunedorean și în întreg spațiul transilvănean.

Din pleiada de artiști cu renume din acea perioadă care se regăsesc astăzi în colecția de artă, menționăm numele pictorului Franz Anton Bergman, care semnează și datează două portrete aparținând unor membrii din familia Bosznyak. Ceea ce se cunoaște despre autor, este faptul că timp de cinci decenii este activ în Transilvania, datele limită ale lucrărilor sale semnate și datate fiind 1762 și 1816. Nu se știe cu exactitate dacă pictorul este originar din Transilvania sau este unul dintre artiștii de origine germană stabiliți aici în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Pictorul a trăit cea mai mare parte a vieții la Sibiu, unde va realiza o serie de portrete cu personaje sibiene: Samuel von Brukenthal, primarul Sibiului M.G. von Huttern și soția acestuia, maiorul Josef von Kökh și soția acestuia. Din 1790 își va desfășura activitatea la Cluj, perioadă care va cuprinde și anul 1816.

Pictorul se va afla multă vreme în serviciul familiei Banffy. Multe din personajele portretizate de el după această dată sunt locuitori ai Clujului. Printre cei portretizați la Cluj sunt și cei doi arendași de origine armeană, Istvan (Ștefan) și Gregorius Bosznyak stabiliți pe meleagurile hunedorene și care în anul 1797 apelează la pictorul Franz Anton Bergman pentru a le realiza portretele. Cele două lucrări poartă pe

verso câte o inscripție care localizează și datează execuția lor, fiind semnate de autor. Câteva date despre familia Bosznyak sunt consemnate de D. Prodan în cele două volume ale cărții „Răscoala lui Horea”, publicată în anul 1978. În volumul I, autorul îl menționează pe Martin Bosznyak care în anul 1776 se afla pe domeniul Zlatnei, fiind cunoscut ca negustor de origine armeană, ocupându-se cu comerțul vinului.

În aprilie, 1781 Martin Bosznyak alături de negustorul armean Patruban erau asociați cu căpitanul de cavalerie Ioan Aaron de Bistra. Pe 30 iulie 1781 cei doi negustori armeni fac ofertă cu privire la cărașitul vinului. Referindu-se la condițiile propuse pentru căpitanul Aaron, își formulară 20 de puncte¹. În 28 februarie 1791 Martin Bosznyak este menționat ca nobil păgubit în urma răscoalei lui Horea². Prin contribuția gratuită la întreținerea nobilimii prădate în timpul răscoalei lui Horea, familia Bosznyak este gratificată cu titlul nobiliar. Despre (Ștefan) Istvan Bosznyak, autorul cărții îl menționează ca arendaș al domeniului Ilia, care în urma răscoalei din 1784 este cel mai păgubit³. Date despre Gregorius Bosznyak nu deținem deocamdată. Cu siguranță însă că la scurtă vreme după obținerea titlului nobiliar cei doi au dorit să-și immortalizeze chipurile.

Franz Anton Bergman în plină maturitate creatoare v-a executa cele două portrete urmărind cu precădere în primul rând redarea rangului comanditarilor și atribuțiile lor ierarhice. Lucrările au fost realizate în culori de ulei pe suport textil la dimensiunile 97 x 76 cm. În primul portret, Istvan Bosznyak (fig. 1) este redat bust, din semiprofil spre dreapta, întors ușor către privitor, îmbrăcat în costum de epocă, cu mâna dreaptă sprijinită pe șold, iar cealaltă ținând un document scris în limba maghiară (în prezent indescifrabil din cauza stării precare de conservare) care probabil se referă la atribuirea titlului nobiliar, sau la funcția pe care o deținea personajul la acea dată. Deși atitudinea de poză aduce lucrării o notă de convenționalism, de artificial, fizionomia rămâne expresivă, cu trăsături bine conturate, bine precizate, cu o privire ușor meditativă. Fața prelungă, nasul drept ascuțit și mustața ușor răsucită, dă feței o oarecare severitate. Studiul în sine este realizat într-o manieră simplă, fiind excluse detaliile.

Cel portretizat se profilează pe un fundal lipsit de elemente de decor. Portretul este realizat cu ușoare valorații, putându-se citi două planuri ușor delimitate: umbră și lumină. Pe verso, autorul a scris cu pensula, cu culoare neagră, următorul text scris în limba maghiară pe care-l reproducem, în traducere: “Bosznyak Istvan, nobil de Deva, născut în 1770 19 august. Pictat la Cluj în anul 1797. Frantz Ant. Bergman”.

Cel de-al doilea portret ni-l prezintă pe Gregorius Bosznyak (fig. 2) (fratele lui Istvan). Personajul este redat bust, din poziție frontală, privind spre privitor, în costum de epocă, mâna stângă odihnindu-se pe un brâu lat, iar cea dreaptă sprijinindu-se pe o

¹ Printre altele se menționează că „arenda sunt gata să o i-a asupra lor, pe 12 ani exceptând doar cazurile de război, năvală tătarască, grindină, car i-ar pune în neputință de a cumpăra vinuri din locurile apropiate”. David Prodan, Răscoala lui Horea, București, 1979, vol. I, p. 164. La 15 ianuarie 1782 adresându-se Tezaurariatului, căpitanul de cavalerie Ioan Aaron acuză perfidia armenilor „fie îndemnați de provizor, fie din răutatea lor, fie din pornire spre fraudă în locul sumei de 24.000 de florini oferită de asociatul lor căpitanul de cavalerie Aaron, au solicitat arenda numai pentru ei, oferind 20% peste câștigul obișnuit, obținând prioratul”, David Prodan, op. cit., I, p. 166.

² „Celor păgubiți, pagubele să li se întoarcă fie din averea celor vinovați, fie din vistieria țării. Diplomele pierdute în timpul răscoalei, să se reînnoiască”. Iosif Leitner, administratorul domeniului Hunedoarei și Martin Bosznyak pentru meritele câștigate în timpul răscoalei, primul ocrotind în cetate pe cei fugiți și ținând în frâu pe românii de sub mână sa ... al doilea distingându-se în lupta nobilimii și contribuind gratuit la întreținerea nobilimii prădate, sunt amândoi gratificați cu titlul de nobil, vol. I, p. 182.

³ „Pagubele cele mai mari sunt înscrise în dreptul arendașului Ștefan Bosznyak, 38.856,01 florini”, (Cf. David Prodan op. cit., p. 309).

carte. Printr-o grafie simplă, autorul reușește să redea fidel modelul și acea atmosferă de sobrietate și siguranță ce definesc personajul bogat. Privirea este expresivă, pătrunzătoare, fața ușor alungită, nas drept, mustața răsucită ce dă un accent de severitate trăsăturilor. Fundalul este și în acest caz lipsit de elemente de decor, doar o ușoară lumină a cadrului degajă puțină căldură asupra ansamblului compozițional. Cele două planuri de umbră și lumină se citesc mai bine pe fizionomia celui portretizat. Pe verso-ul lucrării redăm în traducere textul scris în limba maghiară: "Gregorius Bosznyak anul 1770, 20 august. Frantz Ant. Bergman anul 1797".

În ambele cazuri gradul avansat de degradare a stratului de culoare, face să se distingă foarte slab mijloacele artistice de reprezentare. Din punct de vedere cromatic predomină tonurile sobre de griuri reci, alternând cu tonurile oarecum calde ale carnației și cu albul cămășilor împodobite cu lavalieră și jabou de mătase, fin modelate în falduri elegante. Sub raport stilistic cele două portrete realizate de Franz Anton Bergman, subliniază trăsăturile caracteristice ale portretisticii sale și anume orientarea artistului spre clasicismul academic dezvoltat într-o variantă provincială.

Pictorul utilizează un tip distinct de structurare a imaginii și o compunere mai simplă ce plasează personajul văzut bust, aproape frontal, în centrul imaginii, pe un fundal monocrom tratat în tonalități verzui, caracteristice creației sale. În reprezentarea personajelor care își datorează prestigiul unor activități intelectuale, pe care societatea vremii începe să le prețuiască, cartea devine un accesoriu obligatoriu, la fel și câteva coli de hârtie, fie ținute în mâna celui portretizat, fie așezate pe masa alături de care pozează. Limbajul plastic rigid, se întemeiază pe valoarea descriptivă și constructivă a desenului și prin modelajul plastic, volumele fiind puternic reliefate prin insercția nuanțată a umbrelor pe suprafețele luminate uniform. Pictorul se concentrează asupra identității fizice dar și spirituale ale personajelor. Lipsește fundalul solemn, populat de obiecte patetice. În cazul nostru nici vestimentația nu este tratată cu multă importanță. Clasicismul academizant se dovedește rezistent în domeniul formei, dar spiritul care animă aceste portrete anunță începuturile timide ale unui nou stil, Biedermeier-ul. Întreaga sa creație realizată într-o practică artistică îndelungată este semnificativă pentru ambianța artistică din Transilvania sfârșitului de sec. XVIII și început de sec. XIX. Alături de creația pictorilor Johann Martin Stock și Joseph Neuhauser, portretistica lui Bergman este de o importanță deosebită pentru arta transilvăneană stând la baza dezvoltării picturii ardelenice în sec. al XIX-lea.

Fig. 1. (Ștefan) Istvan Bosnyak-Franz Anton Bergman, 1797

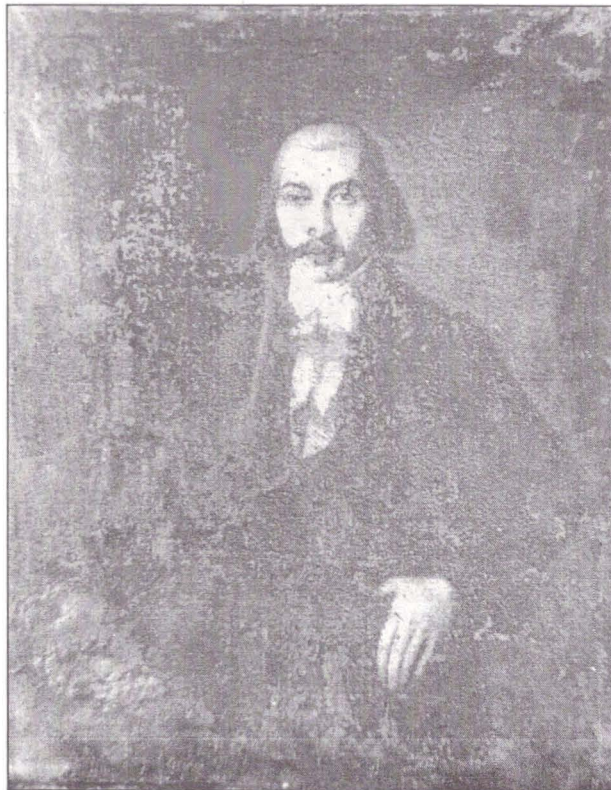

Fig. 2. Gregorius Bosnyak-Franz Anton Bergman, 1797

DEUX PORTRAITS D'APRÈS FRANZ ANTON BERGMAN
CONSERVÉS DANS LA COLLECTION D'ART DU MUSÉE DE DEVA

Resumé

Pendant les derniers décennies du XVIII-ème siècle et le premier quart du XIX-ème siècle la peinture de Transylvanie est caractérisé par un grand intérêt pour les portraits.

Les sollicitations plus nombreux dans ce domaine sont accomplis, au début, par les peintres étrangers, puis par ceux autochtones qui se retournent chez eux après études faites aux académies d'Art en Europe.

Dans la collection d'art du Musée de Deva on garde quelques portraits de cette période. Les uns des peintures portent la signature les autres sont restés encore dans l'anonymat, mais ces portraits représentent, dans la majorité de cas, des personnalités avec de bonnes qualités personnelles ou avec des mérites dans l'activité politiques, culturels et sociaux dans le département de Hunedoara ou dans l'espace de la Transylvanie.

Parmi eux s'encadre le peintre Franz Anton Bergman on connaît sur ce peintre le fait qu'il a créé en Transylvanie, pendant une période de cinq décennies (1762-1866) notamment à Sibiu et à Cluj, où il a réalisé une série de portraits remarquables, par exemple, les portraits qui représentent les nobles (aristocrates) Ștefan et Gregorius Bosnyak qui ont été des commerçants d'origine armène, avec une intense activité pendant la révolution de Horea.

Les portraits de deux nobles de Deva ont été réalisés à Cluj dans l'année 1797. Le peintre a utilisé la même manière d'une facture classicisme - académique, fondé sur la construction rigide des figures avec une technique donnée vers la description graphique et chromatique.

L'art de faire des portraits d'après Franz Anton Bergman a une grande importance pour l'art de Transylvanie et a influencé la peinture de Transylvanie pendant le XIX-ème siècle.

La liste des illustrations

La 1/er fig. (Ștefan) Istvan Bosnyak-Franz Anton Bergman, 1797.

La 2/ème fig. Gregorius Bosnyak-Franz Anton Bergman, 1797.